

ศิลปะวีดิทัศน์จัดวาง: มายาแห่งการก้าวผ่าน

Video Installation Art: Phantom of Liminality

อคราส พรขจรกิจกุล¹ กมล เผ่าสวัสดิ์² & เกษม เพ็ญภินันท์³

Akras Pornkajornkijkul¹, Kamol Phaosavasdi²

& Kasem Phenpinant³

Corresponding Author: akas.por@gmail.com

Received: 25/06/68 Revised: 20/07/68 Accepted: 04/08/68

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการงานวิจัยสร้างสรรค์ ‘ศิลปะวีดิทัศน์จัดวาง: มายาแห่งการก้าวผ่าน’ เพื่อศึกษาพลวัตทางสังคมการเมืองอันมีความขัดแย้งแบ่งขั้ว เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย โดยศึกษางานของ Thomas S. Kuhn เพื่อใช้เป็นรากฐานในการวิเคราะห์ พบว่า สังคมไทยอยู่ท่ามกลางช่วงเวลาของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ โดยมีวิกฤตความขัดแย้งแบ่งขั้วเป็นส่วนประกอบตลอดประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ แต่ละเหตุการณ์เป็นปฏิริยาสืบเนื่องมาจากวิกฤตซ่อนเร้นของความขัดแย้งเดิมที่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังหมดจด ข้อวินิจฉัยหลักคือความขัดแย้งอันยืดเยื้อยาวนานมีสาเหตุมาจากการปะทะกันของแนวคิดต่างขั้ว โดยหลักการของแต่ละฝ่ายไม่สามารถเปรียบเทียบเพื่อหาข้อตกลงกับอีกฝ่าย อีกทั้ง

¹ นิสิตหลักสูตรดุริยางค์บัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1 Student, Ph.D Program, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

2 Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

3 Faculty of Arts, Chulalongkorn University

การใช้อำนาจรัฐในการกดปราบ ทำให้ไม่สามารถออกจากวิกฤตการณ์ในแต่ละครั้ง ด้วยวิธีวิธีได้ กลับยิ่งทำให้ปัญหาทวีและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยบทความฉบับนี้มุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการวิจัย การทดลอง และการพัฒนาผลงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวคิดและวัตถุประสงค์ของงานวิจัยสร้างสรรค์

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์; วิกฤต; การเปลี่ยนผ่าน

Abstract

This article is part of the research process for the creative work 'Video Art Installation: The Phantom of Liminality' aimed at studying the socio-political dynamics characterized by polarized conflicts that significantly influence Thai society. Thomas S. Kuhn's work is used as a foundational basis for analysis. It is found that Thai society is currently undergoing a period of paradigm shift, with the crisis of polarized conflict being a consistent component throughout the history of modern Thai politics. Each event is a reaction stemming from the masked crisis of unresolved past conflicts. The main diagnosis is that the prolonged conflict arises from the clash of divergent ideologies, where the principles of each side are incommensurable, preventing any agreement. This inability to find a resolution only exacerbates and complicates the issues at hand. This article aims to present the research process, experimentation, and development of the work to elucidate the concepts and objectives of creative research.

Keywords: Paradigm; Crisis; Transition

บทนำ

บทความฉบับนี้มุ่งเน้นเพื่อนำเสนอกระบวนการซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยสร้างสรรค์ ‘ศิลปะวิถีทัศน์จิตวาง: มายาแห่งการก้าวผ่าน’ มีที่มาจากประสบการณ์เข้าร่วมกิจกรรมการแสดงออกทางการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2563-2564 นำมาสู่เจตนาในการแสดงออกผ่านผลงานศิลปกรรม บนสมมติฐานว่าประเทศไทยกำลังอยู่บนเส้นทางของการปรับกระบวนการทัศน์ครั้งสำคัญโดยมีวิกฤตการเมืองอันยาวนานเป็นส่วนประกอบ โดยในบทความวิจัยนี้นำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการศึกษาวิจัยและพัฒนาผลงานศิลปกรรม แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การทบทวนวรรณกรรมเพื่อกำหนดโครงสร้างงานวิจัยสร้างสรรค์
2. การทดลองสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม
3. การทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาผลงานศิลปกรรม
4. การพัฒนาผลงานศิลปกรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย พ.ศ. 2548-2568 บนสมมติฐานว่าสังคมกำลังอยู่ระหว่างกระบวนการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางสังคมโดยมุ่งเน้นวิเคราะห์และทำความเข้าใจรูปแบบของวัฏจักรการเคลื่อนไหวตัวของสังคมไทยร่วมสมัย ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางอุดมการณ์และวัฒนธรรมการเมือง
2. เพื่อสร้างและนำเสนอผลงานในรูปแบบศิลปะวิถีทัศน์จิตวาง ที่สะท้อนถึงวิกฤตความขัดแย้งซึ่งทำปฏิกิริยาอยู่ท่ามกลางบรรยากาศของสังคมไทยร่วมสมัย โดยถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดที่สะสมและประมวลผลจากการวิจัย เพื่อให้ผู้ชมได้รับรู้และตระหนักถึงความซับซ้อนของความขัดแย้งในสังคมไทย

1. การทบทวนวรรณกรรมเพื่อกำหนดโครงสร้างงานวิจัยสร้างสรรค์

ผู้วิจัยขยายขอบเขตองค์ความรู้ สำหรับศึกษาในประเด็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางสังคมอันมีความขัดแย้งแบ่งขั้วเป็นส่วนประกอบ โดยเลือกใช้แนวคิด Paradigm Shift (Kuhn, 1962) อธิบายโครงสร้างของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในทางวิทยาศาสตร์ มาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในทางสังคมศาสตร์ เพื่อเปิดโอกาสในการมองปรากฏการณ์ในสังคมการเมืองไทย พ.ศ. 2548-2568 ทำให้พบว่า สังคมไทยติดอยู่ใน ‘วัฏจักรของการเปลี่ยนไม่ผ่าน’ และค้างอยู่ในภาวะ ‘ระหว่างกลาง’ (Liminality) ของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ การเลือกใช้แนวคิดของ Kuhn ซึ่งมีจุดแข็งในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของกรอบคิดหลักผ่านวิกฤต และการสะสมจนถึงจุดพลิกผัน โดยเฉพาะเมื่อนำมาใช้ในงานวิจัยด้านศิลปะหรือสังคมร่วมสมัย ที่มุ่งเน้นการตั้งคำถามต่อบริบททางสังคมการเมืองที่กำลังเคลื่อนไหวสามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์ได้อย่างน่าสนใจเมื่อเทียบกับแนวคิดอื่น

อย่างไรก็ตามมีการบูรณาการกับแนวคิดอื่น เช่น La Longue Durée ของ Braudel ที่ช่วยขยายฐานคิดให้ครอบคลุม โดย Kuhn มองเวลาในลักษณะของการเปลี่ยนแบบไม่ต่อเนื่อง (Discontinuous Shift) จากการเกิดภาวะชะงักงันอย่างเฉียบพลันเมื่อกระบวนทัศน์เดิมล้าเหลว ขณะที่ Braudel มองเวลาในหลายระดับ โดยเน้นความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ซึ่งดำรงอยู่แม้ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงฉับพลัน แนวคิดทั้งสองจึงมองมิติที่ต่างกันทำให้เห็นแง่มุมที่กว้างขึ้น ส่วนแนวคิด Détournement ของ Debord เป็นแนวทางโต้กลับเชิงวิพากษ์ในกระบวนการสร้างสรรค์ แนวคิดทั้งหมดสัมพันธ์กันในการมุ่งเน้นการเปิดเผยสิ่งที่ซุกซ่อนอยู่ในโครงสร้างเดิม และเสนอวิธีการรับรู้หรือเข้าใจในแง่มุมใหม่

ส่วนของการทำความเข้าใจด้านเนื้อหา ผู้วิจัยจำเป็นต้องไปสัมผัสทฤษฎีอื่น ๆ เช่น Hegemony ของ Gramsci ที่วิพากษ์อำนาจนำและการต่อสู้เพื่อสร้างความยินยอมในระบอบความคิด (Gramsci, 1971) หรือแม้แต่ Post-Truth ซึ่งชี้ให้เห็นถึงยุคที่ความรู้และข้อเท็จจริงถูกละเลยจนไม่สามารถเป็นพื้นฐานของ

ความเข้าใจร่วมได้อีกต่อไป (Keyes, 2004) แนวคิดเหล่านี้สามารถถูกมองเป็นพลวัต ที่อยู่รายรอบแนวคิดแบบ Kuhnian หากแต่ผู้วิจัยเลือกขบขันเป็นเพียงบางส่วน เพราะมีเป้าหมายหลักของงานวิจัยในการทำให้วิกฤตที่ดำรงอยู่เด่นชัดขึ้น ด้วยเหตุนี้งานเขียนและผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัย จึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่การอ้างอิง Kuhn โดยตรง แต่เป็นการ ‘เดินทางคู่ขนาน’ กับความคิดของ Kuhn ตลอดกระบวนการวิจัย

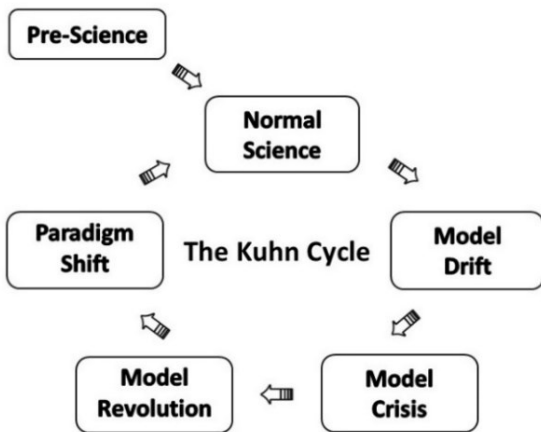
1.1 ทฤษฎี Paradigm Shift โดย Thomas Samuel Kuhn กับวิกฤตทางการเมือง

‘การเปลี่ยนกระบวนทัศน์’ ถูกริเริ่มจากการอธิบายในด้านวิทยาศาสตร์ โดย Thomas Samuel Kuhn (1970) ในหนังสือ ‘The Structure of Scientific Revolutions’ เสนอนิยามต่อการเปลี่ยนแนวคิดหลักของชุมชนแบบก้าวกระโดดว่า ‘การเปลี่ยนกระบวนทัศน์’ เพื่อเน้นถึงการเปลี่ยนบรรทัดฐานสำหรับปฏิบัติการร่วมกัน การเปลี่ยนจากกระบวนทัศน์เดิมไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้โครงสร้างเดียวกัน แต่จะเป็นการเสนอวิธีคิดใหม่ที่ท้าทายต่อแนวคิดดั้งเดิม ซึ่งไม่สามารถตอบสนองต่อสภาวะใหม่ได้ (Kuhn, 1962, pp. 24-25)

โลกทัศน์ (Worldview) ของผู้คนมาจากการเชื่อมโยงมุมมองต่อความจริงเพื่อสร้างแบบจำลอง (Model) ที่จะกลายเป็นแบบแผนสำหรับสร้างค่านิยม (Value) อันเป็นบรรทัดฐานในการจัดการร่วมกัน โดยกำหนดให้อยู่ในรูปของกติกาหรือกฎหมาย สำหรับกำหนดข้อตกลงและบอกว่าจะปฏิบัติให้เกิดความสำเร็จได้อย่างไร (Barker, 1992) ข้อตกลงที่ได้รับการยินยอมร่วมกันจะกลายเป็นฉันทามติ (Consensus) สำหรับการตัดสินใจอย่างมีความชอบธรรม (Authority)

การเปลี่ยนกระบวนทัศน์จะเกิดขึ้นเมื่อพบกับปัญหาหรือสภาวะการณ์ที่ไม่สามารถแก้ไขด้วยวิธีการแบบเดิม การอธิบายของ Kuhn ถูกนำมาอธิบายถึง

กระบวนการที่ร่างแนวคิดเดิม (Concept) ของสังคมถูกปรับเปลี่ยนหรือแทนที่ด้วย
อีกแนวคิดหนึ่ง ประกอบด้วยขั้นตอนเป็นวัฏจักรดังนี้

ภาพที่ 1 แผนภูมิวัฏจักรการปรับเปลี่ยนกระบวนการ万吨ของ Kuhn

ระยะการสร้างโครงสร้าง: สภาวะซึ่งดำเนินไปตามทฤษฎีและแนวคิดเดิมที่ถูกยึดถือและปฏิบัติมาอย่างยาวนาน ชุมชนจะพัฒนาหรือส่งเสริมทฤษฎีที่อยู่ภายในโครงสร้างที่ยังคงมีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาอย่างต่อเนื่อง ความคิดที่ไม่สอดคล้องจะถูกปฏิเสธหรือไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงยึดถือแนวคิดเดิมอย่างกว้างขวาง

ระยะการเกิดสภาวะวิกฤต: เกิดขึ้นเมื่อมีความไม่สอดคล้อง (Incommensurability) หรือพบความผิดปกติในการดำเนินการภายใต้โครงสร้างเดิม เมื่อหลักการที่มีอยู่ไม่สามารถใช้อธิบายหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชุมชนอยู่ในสภาวะวิกฤติและเกิดความโกลาหล เป็นช่วงเวลา

ที่ผู้เกี่ยวข้องต้องหาทางทำความเข้าใจ เพื่อร่วมกันสร้างกลยุทธ์ใหม่ในการแก้ไข
ปัญหา

ระยะการเปลี่ยนกระบวนทัศน์: ขั้นตอนที่โครงสร้างเดิมถูกระทบบ
อย่างมาก เกิดการเสนอแนวคิดและทฤษฎีใหม่เข้ามาประชันเพื่อแทนที่โครงสร้าง
เดิม ผู้ที่ยอมรับแนวคิดใหม่จะมองโลกในมุมมองที่แตกต่างจากเดิม การเปลี่ยน
โครงสร้างหลักจะเกิดขึ้นเมื่อมีการแสดงให้เห็นความไม่สอดคล้องในความเชื่อเดิม
และแสดงประสิทธิภาพของกระบวนการใหม่ให้ถูกยอมรับในวงกว้าง

ระยะการยอมรับและรวมเข้า: เมื่อสังคมเริ่มยอมรับกระบวนทัศน์ใหม่
จะนำไปสู่การตรวจสอบและพัฒนา ถ้าแนวคิดใหม่แสดงให้เห็นว่าสามารถใช้
อธิบายและผ่านการทดสอบในกระบวนการทำงานได้อย่างต่อเนื่อง จะเกิดการ
ยอมรับจนเกิดการสร้างความเข้าใจใหม่อย่างกว้างขวาง และเข้าสู่กระบวนการ
ปกติภายใต้โครงสร้างใหม่เพื่อรอการท้าทายในรอบวัฏจักรถัดไป

จากการสำรวจแนวคิด ‘การเปลี่ยนกระบวนทัศน์’ พบว่า โดยทั่วไปสังคม
จะมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์อยู่เป็นระยะ ในสภาวะปกติสังคมจะมีวิถีปฏิบัติ
ภายใต้กระบวนทัศน์ที่ยึดถือมาอย่างยาวนานจนเป็นประเพณี (Tradition) แต่เมื่อ
พบความไม่สอดคล้องระหว่างวิถีปฏิบัติต่ออุปสรรครูปแบบใหม่ จะเกิดสภาวะ
หยุดชะงักด้วยสภาวะตึงเครียด (Tension) นำไปสู่การเกิดวิกฤตในกระบวนทัศน์เดิม
และเข้าสู่ช่วงระยะเวลาของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ
แสวงหาข้อตกลงที่นำไปสู่แนวทางเพื่อแก้ไขวิกฤตให้กลับไปสู่สภาวะปกติ จนกว่า
จะพบความไม่สอดคล้องในรอบถัดไป ทำให้เห็นได้ถึงวัฏจักรของการเปลี่ยน
กระบวนทัศน์ทางสังคม

‘วิกฤต’ เป็นปัจจัยหนึ่งในวัฏจักรของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ โดยทั่วไป
มักถูกเข้าใจว่าเป็นดังภัยพิบัติ ซึ่งคลาดเคลื่อนไปจากนัยยะและบริบทเดิมของคำ
ว่า ‘Crisis’ ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ‘krisis’ ที่หมายถึง ‘จุดเปลี่ยน’ ‘การ
ตัดสินใจ’ หรือ ‘แยกแยะความแตกต่าง’ เป็นสภาวะที่รับรู้ได้ถึงทางแยกของความ

เปลี่ยนแปลง เช่นเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ในแต่ละครั้งจะนำไปสู่การเปิดพื้นที่สำหรับหารือตัดสินใจ เพื่อสร้างฉันทามติสำหรับกำหนดแนวปฏิบัติในการแก้ปัญหา ร่วมกัน (Diamond, 2019)

วิกฤตความขัดแย้งแบ่งขั้วมักเกิดจากความไม่ลงรอยระหว่างกลุ่มที่มีแนวคิดต่างกัน เกิดจากการสั่งสมของประเด็นปัญหาทางสังคม จนเมื่อถูกกระตุ้นด้วยเหตุการณ์ที่จุดประกายความไม่พอใจ อาจนำมาสู่การปะทะ (Clash) ระหว่างขั้วขัดแย้ง ที่เป็นการเผยให้เห็นวิกฤตอย่างเป็นรูปธรรม ช่วงระยะเวลาดังกล่าวสังคมจะเกิดความตื่นตัวต้องการแก้ไขปัญหามกกลางภาวะชะงักงัน (Stasis) ทางออกคือการหาข้อสรุปด้วยวิภาษวิธี (Dialectical) เพื่อหาแบบแผนสำหรับปรับสภาพใหม่ (Reconceptualization) และพิสูจน์ประสิทธิภาพของแบบแผนดังกล่าว จนกว่าจะเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางและกลายเป็นรากฐานที่มั่นคงแทนที่โครงสร้างเดิม (Kuhn, 1962)

วิกฤตความขัดแย้งทางสังคมที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งจำเป็นต้องได้รับการสะสาง แต่ผู้ถืออำนาจที่ขาดความชอบธรรม มักใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหาลักษณะของการกดปราบ เพื่อกลบฝังความขัดแย้งไว้ภายใต้พื้นผิว (Surface) ของความปกติ จนกลายเป็น ‘วิกฤตซ่อนเร้น’ (Masked Crisis) (Connelly, 2016) เชื้อไฟจากปัญหาเดิมจะสร้างปฏิกิริยาต่อเนื่องนำไปสู่เหตุการณ์ถัดไป แต่ความขัดแย้งครั้งใหม่อาจเกิดขึ้นในรูปแบบที่ต่างจากเดิมเนื่องด้วยบริบทของช่วงเวลาที่แตกต่างกัน (Collingwood, 1939)

อย่างไรก็ตามการกล่าวถึง ‘วิกฤต’ มักตามมาด้วยวิวาทะภายใน เช่น วิกฤตจริงหรือเปล่า หรือมีความพยายามบิดเบือนข้อมูลเพื่อไม่ให้ปัญหาถูกเปิดเผย ไปจนถึงการมองต้นตอของปัญหาที่ต่างกัน ล้วนเป็นประเด็นถกเถียงกันอย่างกว้างขวางที่เกิดขึ้นในสังคม โดยอาจปรากฏในรูปแบบของสงครามจินตนาการ (Imaginary War) ที่เหตุผลบนโครงสร้างความคิดคนละชุดมาปะทะกัน

ส่วน ‘วิกฤตซ่อนเร้น’ เป็นการเน้นย้ำคุณสมบัติของความ ‘คลุมเครือ’ หรือถูก ‘อำพราง’ โดยปรากฏผ่านสิ่งที่ต้องใช้การตีความเชิงตรรกะเพื่อรู้สึกได้ (Sensibility) ถึงการดำรงอยู่ของความตึงเครียดที่ไม่ได้รับการแก้ไข แต่ถูกทำให้จางหายผ่านกลไกของอำนาจ ความตึงเครียดจากแรงกดดันนี้จะสะสมกลายเป็นรอยปริแตกอยู่ใต้ความปกติของโครงสร้างสังคมที่ดูเหมือนหนึ่งสงบแต่แฝงเงื่อนไขพร้อมจะปะทุโดยการมองแบบวิภาษวิธีช่วยให้เห็นว่าวิกฤตเป็นทั้งอาการและตัวเร่งของการเปลี่ยนผ่าน

ภาพที่ 2 แผนภาพการทำงานของ Masked Crisis

1.2 วิกฤตการณ์ทางการเมืองในสังคมไทย พ.ศ. 2548-2568

ความเปลี่ยนแปลงตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ มีวิกฤตความขัดแย้งแบ่งขั้ว (Polarization and Conflict) เป็นส่วนประกอบ เห็นได้ว่าเป็นรูปธรรมผ่านการชุมนุมเรียกร้องเพื่อส่งสารต่อรัฐบาล เกี่ยวกับปัญหาความล้มเหลวในการบริหารและขาดความชอบธรรมในการปกครอง (Crisis in Legitimacy) ในแต่ละครั้งมักมีกลุ่มที่ออกมาแสดงความเห็นในเชิงตอบโต้ บางครั้งเกิดการปะทะกันจนนำมาสู่ความขัดแย้งแบ่งขั้วแบบร้าวลึก (Deep Polarization)

ย้อนกลับไปช่วงปี 2548 เริ่มมีการก่อตัวของกระแสความไม่พอใจต่อรัฐบาล ทักษิณ ชินวัตร ที่ระบอบกติกาในขณะนั้นให้สามารถใช้อำนาจได้เต็มที่ มี

การเอื้อผลประโยชน์แก่พวกพ้อง รวมไปถึงเกิดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง (Mill, 1859) จนมีการออกมาขับไล่โดยกลุ่ม 'พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย' (พธม.) และในเวลาต่อมา มีการออกมาตอบโต้ของกระแสผู้สนับสนุนรัฐบาลทักษิณคือ 'แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ' (นปช.)

รัฐประหาร พ.ศ. 2549 นำโดย พล.อ. สนธิ บุญยรัตกลิน เป็นความพยายามในการใช้อำนาจนอกกรอบกติกาเพื่อออกจากวิกฤตความขัดแย้ง อย่างไรก็ตาม ในปี 2550 เมื่อพรรคพลังประชาชนซึ่งถือกันว่าเป็นดั่งตัวแทน (Nominee) ของพรรคไทยรักไทยเดิมได้รับการเลือกตั้ง ทำให้กลุ่ม พธม. กลับมาชุมนุมอีกครั้ง ในขณะที่กลุ่ม นปช. ก็ออกมาแสดงออกในเชิงตอบโต้ จนมีการปะทะกันระหว่างมวลชนทั้งสองฝ่าย ไปจนถึงการถูกปราบปรามโดยเจ้าหน้าที่รัฐ

ปี 2551 เกิดการพลิกขั้วรัฐบาล นำโดย อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ โดยการเมืองของชนชั้นนำทำให้สังคมยังคงอยู่ในสภาวะตึงเครียด (Tension) อย่างต่อเนื่อง มีการชุมนุมยืดเยื้อ เกิดการปะทะกันระหว่างผู้ชุมนุมต่างฝ่าย และผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐ จนถึงปี 2553 เกิดเหตุการณ์ การล้อมปราบคนเสื้อแดง ที่รัฐใช้อำนาจทำให้สังคมกลับสู่ความปกติด้วยการกดปราบ (State Repression) ด้วยความรุนแรง

การเลือกตั้งในปี 2554 พรรคเพื่อไทยได้รับเลือกให้เป็นรัฐบาลอีกครั้ง นำมาสู่กระแสความไม่พอใจในหมูชนชั้นนำและชนชั้นกลาง ซึ่งปะทะกับความโกรธแค้นของอีกขั้วหนึ่งที่พรรคพวกบาดเจ็บล้มตายจากการสลายการชุมนุมปี 2553 จึงเกิดบรรยากาศตึงเครียดในสังคมอีกครั้ง

ปี 2556 เกิดปรากฏการณ์ของขบวนการต่อต้านการเลือกตั้ง โดยกลุ่ม 'คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์' (กปปส.) ภายหลังการเลือกตั้งถูกศาลรัฐธรรมนูญตัดสินให้เป็นโมฆะและให้รัฐบาลเพื่อไทยพ้นจากตำแหน่ง แต่การชุมนุมยังคงยืดเยื้อจน

นำมาสู่ รัฐประหาร พ.ศ. 2557 โดย พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ประกาศใช้กฎอัยการศึกและจัดตั้ง ‘คณะรักษาความสงบแห่งชาติ’ (คสช.) เพื่อยึดอำนาจการปกครอง โดยอ้างเหตุผลถึงการทำให้สังคมกลับสู่สภาวะปกติ

รัฐบาลทหารปกครองประเทศไทยอยู่เป็นเวลากว่า 5 ปี จนมีการเลือกตั้งในปี 2562 ประเทศไทยก็ยังคงได้รัฐบาลที่สืบทอดอำนาจมาจาก คสช. ผลลัพธ์จากการปกครองอย่างยาวนานภายใต้รัฐบาลทหาร คือกระบวนการประชาธิปไตยถูกตัดตอน รัฐรวมศูนย์กลอำนาจมากขึ้น ทำให้การออกกฎหมายสามารถทำได้อย่างรวดเร็วและไม่เป็นที่เปิดเผย

การยุบพรรคอนาคตใหม่ ในปี 2563 จุดประกายให้เกิดกระแสชุมนุมเรียกร้องทางการเมืองอีกครั้ง โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ มีเป้าหมายในการขับไล่รัฐบาลที่มาจากอำนาจเผด็จการทหาร และมีการผลักดันข้อเสนอ (Push Demand) เกี่ยวกับการปฏิรูปโครงสร้างที่สร้างปฏิริยาขยายผลให้เกิดการชุมนุมในอีกหลายจังหวัด ส่วนมากเป็นการชุมนุมแบบชั่วคราว (Flash Mob)

ในช่วงแรกรูปแบบการชุมนุมเป็นการแสดงออกและปราศรัยโดยสงบของกลุ่มต่าง ๆ แต่เมื่อรัฐใช้วิธีปราบปรามด้วยความรุนแรงจนกระตุ้นให้รูปแบบการชุมนุมค่อย ๆ ไต่ระดับไปสู่การตอบโต้ที่แข็งกร้าวมากขึ้น การใช้อำนาจของรัฐใช้อำนาจในการกดปราบทั้งทางกายภาพ เช่น ใช้กำลังทุบตีและจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ ประกอบกับการทำนิติสงคราม ทำให้กระแสการชุมนุมค่อย ๆ อ่อนกำลังลง ในปี 2565 ซึ่งอีกปัจจัยหนึ่งมาจากการที่สังคมเผ่ารอการเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นในปี 2566

อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้ง พ.ศ. 2566 สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการตัดสินใจของสังคมส่วนหนึ่งเริ่มเปลี่ยนไป ผ่านการได้รับเลือกตั้งเป็นอันดับ 1 ของ ‘พรรคก้าวไกล’ แต่ผลจากการถูกแทรกแซงของการเมืองชนชั้นนำ ทำให้พรรคเพื่อไทยที่ได้อันดับ 2 เป็นฝ่ายจัดตั้งรัฐบาล และเกิดการร่วมมือจัดตั้งรัฐบาลข้ามชั่วขัดแย้งสร้างความสับสนให้กับกลุ่มคู่แข่งในอดีที่ยังคงคุกรุ่น

เมื่อมองประวัติศาสตร์ความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย ด้วยแนวคิดของ Kuhn จึงตีความได้ว่า วิกฤตความขัดแย้งเป็นสัญญาณของความต้องการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางสังคม อย่างไรก็ตามการแก้ไขความขัดแย้งด้วยวิธีการที่ไม่ชอบธรรม จะเป็นการกลบฝังให้วิกฤตยังคงดำรงอยู่ต่อไปภายใต้สภาวะของสังคมที่เสมือนว่าเป็นปกติ

1.3 อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

ภาพที่ 3 เหตุการณ์การชุมนุมทางการเมือง พ.ศ. 2563-64 ณ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
ที่มา: <https://www.facebook.com/photo?fbid=313611953421202&set=pcb.313613350087729>

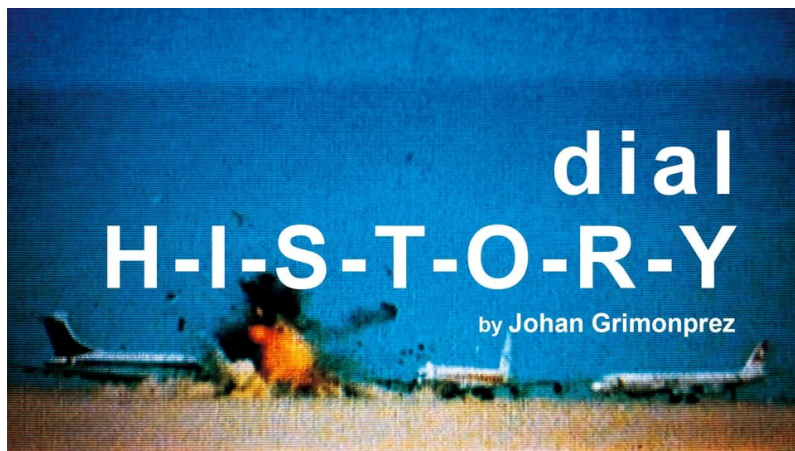

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่กลางสี่แยกถนนราชดำเนินกลาง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2482 เพื่อเป็นสัญลักษณ์สำหรับรำลึกถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยรายละเอียดในการออกแบบส่วนประกอบของอนุสาวรีย์ใช้หลักตัวเลขที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ ความสูงของปีกและรัศมีของพื้ยาว 24 เมตร อ้างถึง วันที่ 24 มิถุนายน พานรัฐธรรมนูญ สูง 3 เมตร หมายถึงเดือน 3 คือ เดือนมิถุนายน (ตามการนับปีใหม่ของไทย) ปืนใหญ่ 75 กระบอก อ้างถึง พ.ศ. 2475 ปีที่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พระขรรค์ 6 เล่ม อ้างถึงนโยบาย 6 ประการของคณะราษฎร และปฐมนิพนธ์สูง 4 ภาพ โดย 2 ภาพ แสดงเหตุการณ์ขณะเกิดการเปลี่ยนแปลง และอีก 2 ภาพ แสดงสังคมในอุดมคติหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการปกครองของสังคมไทย เมื่อมีการชุมนุมเรียกร้องเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองจึงมักจะใช้บริเวณรอบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยนี้เป็นพื้นที่นัดหมาย ทำให้บริเวณดังกล่าวเกิดเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์หลายครั้ง ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่าง ๆ เช่น พทม. นปช. กปปส. และหลายกลุ่มในช่วงปี 2563-64 ล้วนเคยจัดการชุมนุมโดยมีอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นฉากหลัง อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยจึงเป็นสัญลักษณ์สำคัญ ที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย

1.4 Johan Grimonprez, Dial H-I-S-T-O-R-Y

ภาพที่ 4 Johan Grimonprez, Dial H-I-S-T-O-R-Y, 1997

ที่มา <https://www.kanopy.com/en/product/5959289>

‘Dial H-I-S-T-O-R-Y’ เป็นภาพยนตร์สารคดีแนวทดลองยาว 68 นาที โดยศิลปิน Johan Grimonprez จากการสืบค้นประวัติศาสตร์ของการจี้เครื่องบิน (Hijack) โดยรวบรวมวีดิทัศน์ข้อมูลจากจดหมายเหตุ ภาพข่าว ภาพยนตร์นิยายวิทยาศาสตร์ ฟุตเทจบันทึกส่วนตัว และส่วนที่ถ่ายทำขึ้นใหม่ Grimonprez นำเสี้ยวส่วนทั้งจากเรื่องจริงและเรื่องแต่งมาจัดเรียง (Re-organize) เพื่อเล่าเรื่องให้เผยมุมมองที่ต่างออกไปจากกระแสหลัก การแสดงภาพที่ตื่นตาตื่นใจ ดนตรีประกอบที่ให้อารมณ์ในเชิงเสียดสี การใช้คำอธิบายสั้น ๆ ที่คลุมเครือช่วยกระตุ้นการตีความจากผู้ชม (Bernard & Grimonprez, 1998, pp. 6-18)

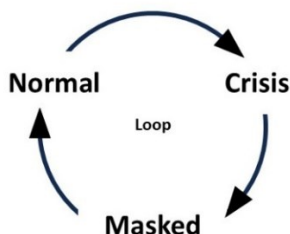
อิทธิพลที่น่าสนใจจากวิธีการนำเสนอของ Grimonprez คือ การรวบรวม เลี้ยวส่วน ทั้งจากเรื่องจริงและเรื่องแต่ง มาจัดวางร้อยเรียงในรูปแบบของ ภาพยนตร์แนวทดลองเพื่อสร้าง ‘การเชื่อมต่อโดยตรงเพื่อวิพากษ์สถานการณ์’ ซึ่งเป็นกลวิธีตามแนวคิดของกลุ่ม ‘Situationist Détournement’ (Debord, 1992) การ แสดงภาพที่น่าตื่นตาตื่นใจเพื่อดึงความสนใจของผู้ชมประกอบกับเนื้อหาตลกร้าย เบา ๆ อีกทั้งการจบอย่างมีสุนทรียภาพที่ทำให้ผู้ชมตกตะลึง และเกิดคำถามต่อ ภาพอันน่าเหลือเชื่อ ซึ่งเปิดเผยแง่มุมจากประวัติศาสตร์ที่คนส่วนใหญ่คาดไม่ถึง

2. การทดลองสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม

2.1 การสังเคราะห์แนวคิดและรูปแบบทางศิลปกรรม

จากสมมติฐานทางความคิดว่า “สังคมกำลังอยู่ระหว่างกระบวนการเปลี่ยน กระบวนทัศน์” นำมาสู่การสังเคราะห์และประมวลผลเพื่อสร้างสมมติฐานด้าน รูปแบบทางศิลปะดังนี้

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในสังคมไทย มักถูกแทรกแซงโดยองค์การของผู้อำนาจ ส่งผลให้ไม่สามารถเปลี่ยน กระบวนทัศน์ได้สำเร็จตามวัฏจักรของ Kuhn ทำให้เกิดวัฏจักรของการเปลี่ยน กระบวนทัศน์ไม่ผ่าน ดังนี้

ภาพที่ 5 แผนภาพวัฏจักรความเปลี่ยนแปลงของสภาวะทางสังคมไทยที่ได้จาก การสังเคราะห์ข้อมูล

สภาวะปกติ (Normal) : เทียบได้กับระยะการสร้างโครงสร้างของ Kuhn สังคมดำเนินไปอย่างราบรื่นตามโครงสร้างเดิม สามารถสังเกตได้ถึงความเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย มีการยกย่ำถ่ายเทของกระแสแนวคิดทางสังคม (Social Trends) มีการตรึงกำลังกันระหว่างกระบวนทัศน์โดยใช้กระบวนการต่อรอง จนเมื่อพบปัญหาที่ไม่สามารถแก้ด้วยวิธีการที่คุ้นชินได้ จะทำให้สังคมเริ่มสะสมความขัดแย้ง

สภาวะวิกฤต (Crisis) : เกิดขึ้นเมื่อมีความผิดปกติที่สะสมมากพอจนสั่นสะเทือนแนวคิดหลัก มีการปะทะกันระหว่างแนวคิดที่ยืนอยู่บนโครงสร้างคนละชุด ทำให้เกิดการเปรียบเทียบมิได้ (Incommensurable) อาจการเกิดสมมติฐานที่นำไปสู่สงครามจินตนาการ (Imaginary War) การแสดงออกมักเริ่มด้วยสันติวิธีท่ามกลางบรรยากาศที่ดูอึมครึม แล้วไต่ระดับความรุนแรงจนนำไปสู่ภาวะแตกหักระหว่างขั้วตรงข้าม ซึ่งอาจนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ต่อโครงสร้างสังคม

สภาวะซุกซ่อนวิกฤต (Masked Crisis) : เป็นสภาวะที่ต่างจากแนวคิดของ Kuhn ซึ่งควรจะเข้าสู่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ เนื่องจากสภาวะวิกฤตคลายตัวลงด้วยวิภาษวิธี แต่ในสังคมไทยพบว่ารัฐมักใช้อำนาจในการแก้ปัญหาโดยไม่ชอบธรรม เช่น ใช้ความรุนแรงกดปราบ หรือใช้กฎหมายจัดการกับผู้เห็นต่าง เป็นการขึ้นบังคับให้สังคมที่ต้องการเปลี่ยนกระบวนทัศน์กลับสู่สภาวะปกติ โดยยังคงใช้แนวคิดชุดเดิมต่อไป จึงเป็นดัง ‘สภาวะปกติเทียม’ ที่ปัญหาความขัดแย้งเดิมยังคงค้างอยู่ใต้พื้นผิว และรอคอยเวลาเผยตัวอีกครั้งเมื่อปัจจัยสุกงอม

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมพบว่า สังคมไทยประสบกับสภาวะการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไม่ผ่านครั้งแล้วครั้งเล่า ระยะที่ควรจะเปลี่ยนผ่านเข้าสู่กระบวนทัศน์ใหม่ ถูกตัดตอนด้วยระยะของการอำพรางวิกฤต จนสังคมกลับเข้าสู่สภาวะที่ดูเหมือนเป็นปกติแต่กลับมีวิกฤตซุกซ่อนอยู่

ศิลปะวีดิทัศน์ (Video Art)

จากการประมวลผลวรรณกรรม จึงเห็นความเป็นไปได้ในการนำเสนอผ่านการเรียบเรียงภาพฟุตเทจวีดิทัศน์ เช่น คลิปจากสื่อออนไลน์ สารคดี และฟุตเทจจากเหตุการณ์จริง เพื่อสร้างเรื่องเล่าที่เผยให้เห็นอีกแง่มุมผ่านประสบการณ์ทางศิลปะ เพื่อให้ผู้ชมรับรู้ถึงสภาวะที่ได้จากการสังเคราะห์วรรณกรรม 3 ประการ คือ สภาวะปกติ สภาวะวิกฤต และสภาวะชุกซ่อนวิกฤต

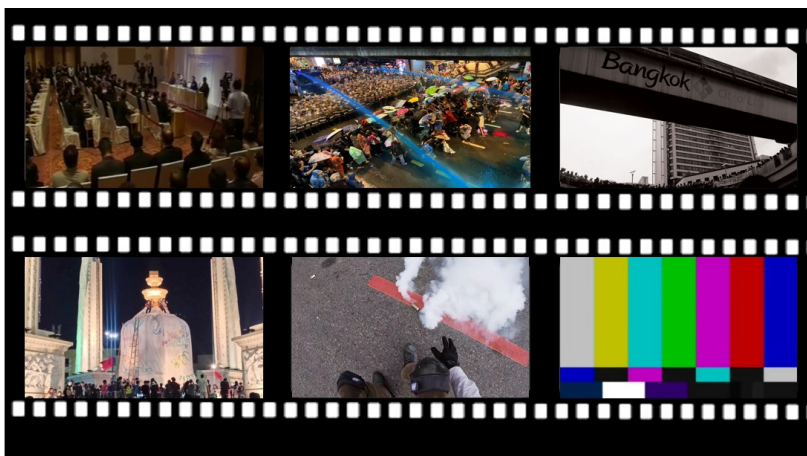
โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกเนื้อหาและองค์ประกอบของเหตุการณ์ให้อยู่ในคุณสมบัติของสภาวะทั้งสามรูปแบบ อีกทั้งมีการปรับความเร่งและความหน่วงของเวลาในฟุตเทจ ‘สภาวะปกติ’ ฉายภาพชีวิตประจำวันของผู้คนในเมือง โดยมีการผนวกรวมองค์ประกอบที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้ว เช่น วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน แต่มีความตึงเครียดเชิงอัตลักษณ์ซ่อนอยู่ เช่น “ภาพนักท่องเที่ยวที่ศาลท้าวผาพรหม” สะท้อนการผสมผสานศาสนาพุทธ พราหมณ์ และความเชื่อผี ทำให้เห็นถึง ‘การทับซ้อน’ ของระบบความเชื่อที่ไม่เคยถูกแทนที่ หากแต่แทรกซึมอยู่ในระดับชั้นต่าง ๆ หรือ “ภาพของคนขับมอเตอร์ไซค์รับจ้างและคนงานเข็นผักในย่านเยาวราช” ที่แสดงถึงความหลากหลายด้านอาชีพและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ผลลัพธ์คือผู้ชมจะไม่ได้รับสารเป็นเส้นตรง แต่เผชิญกับภาพที่หลากหลายกระตุ้นให้เกิดการคิดทบทวนเกี่ยวกับความซับซ้อนของความเป็นไทยร่วมสมัย และใช้การชะลอภาพให้ช้าลงเล็กน้อยเพื่อเน้นการเคลื่อนไหวที่เนิบช้า

‘สภาวะวิกฤต’ ฉายภาพเหตุการณ์ปะทะจากความขัดแย้งทางการเมือง แสดงถึงความ โกลาหล ฉับพลัน และขัดแย้งรุนแรง แบ่งเป็น 3 เส้นเรื่อง คือ เหตุการณ์ความขัดแย้งช่วงปี 2548-53, 2556-57 และ 2563-64 โดยมากเป็นมุมมองของบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ ใช้การเร่งความเร็ววีดิทัศน์เพื่อขับเน้นความฉับพลันและโกลาหล ส่วน ‘สภาวะชุกซ่อนวิกฤต’ ใช้ภาพทิวทัศน์ของเมืองในมุมกว้างที่ให้ความสำคัญเฉพาะภาพรวมและไม่สามารถมองเห็นถึงรายละเอียดได้

ชัดเจน ทำการชะลอให้วิดีโอช้าลงอย่างมากเพื่อนำเสนอความเนิบช้าในการเคลื่อน
ตัวของสังคมโดยรวม

สภาวะทั้งหมดจะถูกจัดเรียงและทำการเล่นวิดีโอที่สั่นไหวช้าโดยการฉายบน
ผนัง แสดงความเป็นวัฏจักรตามสมมติฐานที่ได้จากการสังเคราะห์วรรณกรรม อีก
ทั้งทำหน้าที่เป็นฉากหลังช่วยแสดงเรื่องราวอันเป็นเสี้ยวส่วนของเหตุการณ์ที่
เกิดขึ้นจริง อย่างไรก็ตามยังคงมีสมมติฐานในการใช้สื่อศิลปะจัดวาง เพื่อช่วย
กำหนดขอบเขตของเนื้อหา และสร้างประสบการณ์ทางศิลปะที่น่าสนใจแก่ผู้ชม

ภาพที่ 6 ภาพตัวอย่างจากฟุตเทจที่นำมาใช้ในการสร้างผลงาน

ศิลปะจัดวาง (Installation Art)

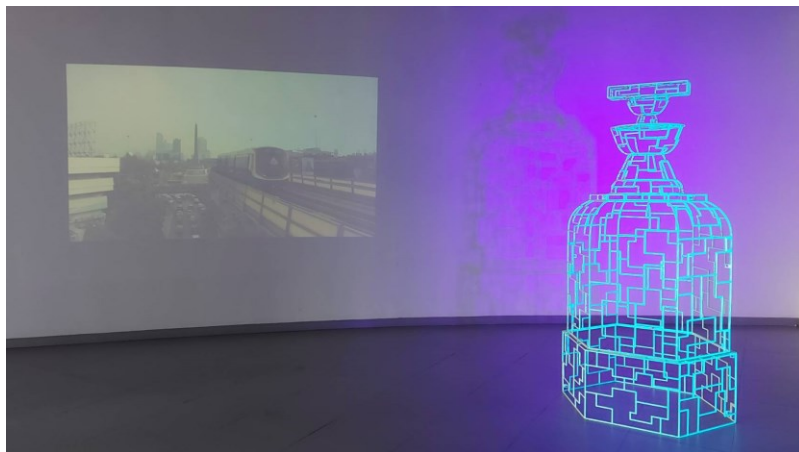
อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นดังภาพตัวแทนของการเปลี่ยนผ่านที่สะท้อนความไม่แน่นอนของระบอบประชาธิปไตยในไทย ซึ่งยังคงเผชิญกับอุปสรรคต่อพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง และเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ระหว่างภาคประชาชนกับอำนาจรัฐในหลายยุคหลายสมัย ทำให้อนุสาวรีย์นี้กลายเป็นสิ่งที่ชวนตั้งคำถามถึงพัฒนาการด้านการปกครองของไทย

สำหรับแนวทางในการออกแบบ ทำการลดทอนจากต้นแบบให้อยู่ในลักษณะโครงสร้างของเส้นตั้งและเส้นนอนแบบ ‘ระบบพิกัดฉาก’ (Cartesian Coordinate System) โดยรายละเอียดมีลักษณะที่แสดงความเป็นหน่วยย่อยเชื่อมต่อกัน ทำให้เห็นถึงการสบกกันพอดีของเสี้ยวส่วน เส้นโครงร่างจะช่วยกำหนดขอบเขตรูปทรงและสร้างการรับรู้เชื่อมโยงถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยอันเป็นต้นแบบโดยต้องการแสดงนัยยะของการประกอบสร้างขึ้นจากหน่วยย่อยรวมกันกลายเป็นรูปทรงหลักที่ยังดูไม่สมบูรณ์ ในทางตรงกันข้ามก็ให้ความรู้สึกที่สามารถร้อยประกอบใหม่ได้

สืบเนื่องจากการเลือกใช้สื่อศิลปะทัศนจัดวาง ทำให้ต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านแสงสว่าง นำมาสู่ความคิดในการใช้สีเรืองแสงที่เปล่งประกายในที่มืด โดยการใช้ไฟ Blacklight ฉายไปที่โครงร่างชิ้นงานเพื่อสร้างปฏิกิริยากับสีเรืองแสงให้เปล่งแสงชัดยิ่งขึ้น โดยหวังให้ผลลัพธ์ที่ปรากฏคล้ายกับการแสดงตัวของสิ่งลึกลับเพื่อนำเสนอความไม่ชัดเจนของพัฒนาการด้านประชาธิปไตยของไทย

2.2 ผลการทดลองสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมครั้งที่ 1

ภาพที่ 7 ศิลปะวีดิทัศน์จัดวาง : มายาแห่งการก้าวผ่าน (ช่วงทดลองและพัฒนา), 2025

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมครั้งที่ 1 จัดแสดงในนิทรรศการ Urban Metaphor ระหว่างวันที่ 4-7 กุมภาพันธ์ 2568 ณ หอนิทรรศการ g23 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร จากผลลัพธ์ของการจัดแสดงผลงาน พบว่ามีข้อวิพากษ์ดังนี้

เนื้อหาของการลำดับภาพในวิดีโอไม่สามารถแสดงความเป็นวัฏจักรได้อย่างชัดเจนเท่าที่ควร อีกทั้งส่วนของวิดีโอและส่วนของงานจัดวางขาดปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ส่งผลให้เกิดการแยกขาดจากกันระหว่างสื่อสองประเภท ทำให้ประสบการณ์ของผู้ชมถูกแบ่งแยกออกเป็นส่วน อีกทั้งไม่สามารถเข้าถึงแนวคิด

เรื่องวิฎจักร หรือรับรู้ถึงสภาวะที่ได้จากการสังเคราะห์วรรณกรรม ตามเจตนารมณ์ของผู้วิจัย

อย่างไรก็ตามเห็นถึงความเป็นไปได้ในการปรับเปลี่ยนและพัฒนา จากองค์ประกอบที่ปรากฏ เช่น มุมมองของภาพ มิติของเวลาในวิดิทัศน์ และลักษณะของงานประติมากรรมโครงสร้าง จึงนำมาสู่การทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติม เพื่อนำแนวคิดและทฤษฎีมาช่วยจัดการในกระบวนการพัฒนาผลงาน

3. การทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาผลงานศิลปกรรม

3.1 ทฤษฎี *Longue Durée* โดย Fernand Braudel

แนวคิด 'Longue Durée' จากหนังสือ 'On History' เขียนโดย Fernand Braudel เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ ช่วยให้สามารถมองเห็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ลึกและกว้าง ครอบคลุมถึงการสำรวจปัจจัยที่ใช้เวลานานในการเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบในระยะยาว (Braudel, 1980)

Braudel แบ่งการศึกษาประวัติศาสตร์ออกเป็นสามระดับของมิติเวลาที่แตกต่างกัน เพื่ออธิบายให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ดังนี้

ประวัติศาสตร์เหตุการณ์ (l'histoire événementielle) : การศึกษาในช่วงเวลาที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะ เช่น สงคราม การปฏิวัติ หรือการกระทำของบุคคลสำคัญที่ทรงอิทธิพล การวิเคราะห์ระดับนี้จะมุ่งเน้นที่ลำดับเวลาและรายละเอียดซึ่งส่งผลกระทบอย่างฉับพลัน Braudel มักจะมองไปที่การเมืองและการทหารเนื่องจากสองสิ่งนี้มักทำให้เกิดเหตุการณ์ที่สร้างผลกระทบต่อสังคม

ตัวอย่างเช่น การปฏิวัติฝรั่งเศส (1789) การมองมิตินี้จะมุ่งเน้นไปที่สาเหตุมาจากการกดขี่ของชนชั้นสูง นำมาสู่การลุกฮือของประชาชน และผลกระทบคือการก่อตั้งสาธารณรัฐ เป็นต้น

ประวัติศาสตร์เชิงสภาวะ (l'histoire conjuncturelle) : เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างทางสังคม อย่างเช่น การเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ไปจนถึงกระบวนการทัศน์ของคนในสังคม ซึ่งอาศัยระยะเวลาในการพัฒนา และปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องจนฝังรากกลายเป็นพื้นฐานของสังคม การเปลี่ยนแปลงในระดับนี้ต้องใช้เวลาดั้งแต่หลายสิบจนถึงหลายร้อยปี

การมองในมิตินี้มุ่งเน้นศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาที่กำหนด โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน เช่น ช่วงสงครามเย็น (ค.ศ. 1947-1991) วิเคราะห์ความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ช่วยให้เข้าใจความเป็นมาของเหตุการณ์สำคัญ เช่น การแข่งขันด้านอวกาศ การสนับสนุนสงครามพรมแดน

ระยะยาวนาน (la longue durée) : หมายถึงมิติของปัจจัยที่มีความยั่งยืนทางภูมิศาสตร์ เช่น ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิประเทศ อันมีอิทธิพลต่อสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนในระยะยาว ตัวอย่างเช่น สังคมที่ตั้งอยู่ในภูมิอากาศอบอุ่นและทรัพยากรธรรมชาติมาก จะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้เร็วกว่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมที่แห้งแล้ง

ระยะยาวนานมุ่งเน้นไปที่อิทธิพลของภูมิศาสตร์ต่อการพัฒนาการของอารยธรรมทั่วโลก สภาพอากาศที่แปรปรวนในช่วงยุคกลางของยุโรป ความขาดแคลนนำไปสู่ความหิวโหยและความขัดแย้งทางสังคม มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของประชากรครั้งใหญ่ ส่งผลในแง่ลบทั้งทางสังคมและการเมือง

ความสัมพันธ์ระหว่างเวลาสามระดับ

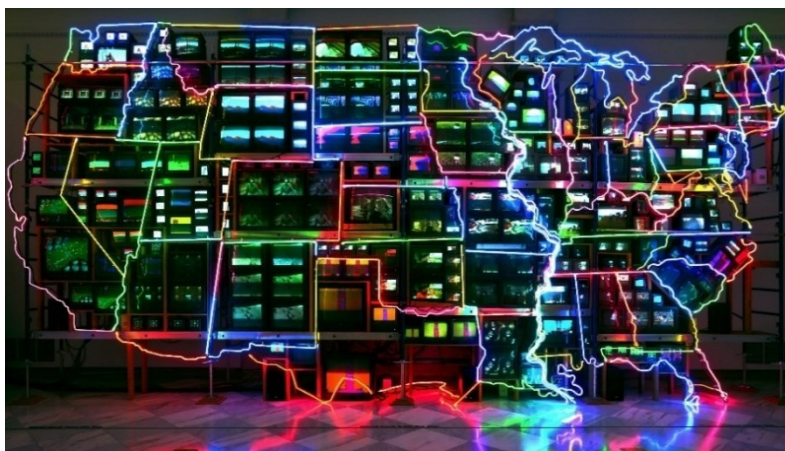
มิติเวลาทั้งสามระดับที่ Braudel นำเสนอมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเวลาระดับยาวและระดับกลางสามารถกระตุ้นให้เกิดเหตุการณ์ในระดับสั้น ขณะเดียวกันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันสามารถส่ง

อิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับกลางและระดับยาว การเข้าใจในแต่ละระดับสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาในบริบทที่กว้างขึ้น

ด้านการเมือง การมองด้วยแนวคิด 'Longue Durée' ช่วยให้เราเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของรัฐ และปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระยะยาว เช่น การเกิดขึ้นของระบอบประชาธิปไตยหรือการรัฐประหารในหลายประเทศ การศึกษาเหตุการณ์เหล่านี้ช่วยให้เราเห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือทัศนคติของประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรเมื่อเวลาผ่านไป

3.2 Nam June Paik, Electronic Superhighway

ภาพที่ 8 Nam June Paik, Electronic Superhighway, 1995

ที่มา: <https://www.flickr.com/photos/profzucker/53362583981/in/photostream/>

‘Electronic Superhighway’ เป็นศิลปะวีดิทัศน์จัดวางขนาดใหญ่โดย Nam June Paik ประกอบด้วยโทรทัศน์ 336 เครื่อง เครื่องเล่นดีวีดี 50 เครื่อง และหลอดไฟนีออน ที่แสดงออกถึงสามสิ่งสำคัญ ได้แก่ ระบบทางหลวงระหว่างรัฐของสหรัฐ เคเบิลทีวี และอินเทอร์เน็ตที่กำลังเติบโตในยุค 1990 ผลงานถูกนำเสนอด้วยภาพของแผนที่อเมริกา เส้นพรมแดนของแต่ละรัฐถูกขีดคั่นด้วยแสงจากหลอดไฟนีออน ในแต่ละรัฐมีจอภาพที่แสดงพุทเทจที่หิบบิยมาและพุทเทจที่สร้างขึ้นเองซึ่งเผยให้เห็นความเข้าใจหรือการเชื่อมโยงของ Paik กับรัฐนั้น ๆ

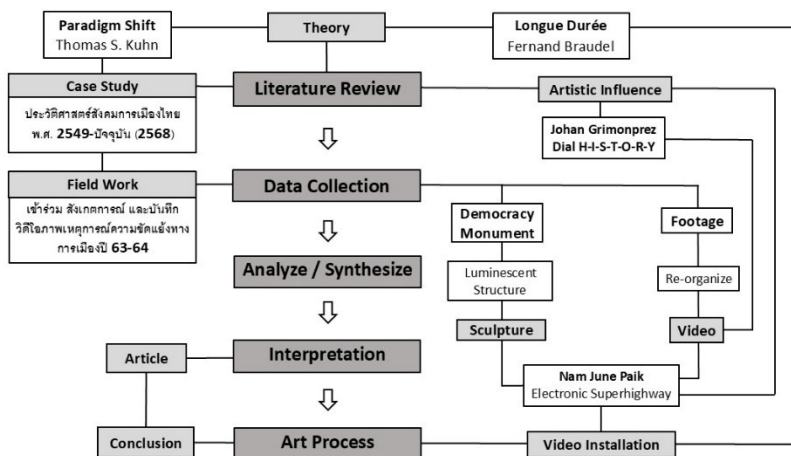
Paik อธิบายแนวคิดที่ว่า เทคโนโลยีจะมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในสังคม และควรถูกนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาที่สำคัญ เช่น การแบ่งแยกทางเชื้อชาติ การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ และจัดการมลพิษทางสิ่งแวดล้อม Paik ยังคาดการณ์อย่างแม่นยำว่า ‘เครือข่ายการสื่อสารความเร็วสูง’ จะมีบทบาทอย่างมากเช่นเดียวกันกับที่ Internet มีอิทธิพลต่อความเป็นไปของโลกในปัจจุบัน (Hanhardt, 2012)

อิทธิพลที่น่าสนใจจากผลงานของ Paik คือวิธีการใช้จอภาพในฐานะของเสี้ยวส่วน (Fragment) ที่เป็นส่วนประกอบของภาพใหญ่ โดยการกำหนดเส้นแบ่งพื้นที่เพื่อสร้างภาพตัวแทน ซึ่งเป็นภาษาทางศิลปะที่ให้ผลทางการรับรู้ในหลายระดับแก่ผู้ชม เช่น เมื่อมองจากระยะไกลจะเห็นภาพรวม ในระยะกลางจะเห็นเส้นแบ่งพื้นที่ ในระยะใกล้จะเห็นเนื้อหาในวีดิทัศน์

4. การพัฒนาผลงานศิลปกรรม

4.1 การสังเคราะห์เพื่อปรับแนวคิดและรูปแบบทางศิลปกรรม

ภาพที่ 9 แผนภาพสรุปกรอบแนวคิด

การนำแนวคิด 'Longue Durée' มาประยุกต์ใช้เพื่อกำหนดมุมมองและมิติเวลาในงานวิทัศน์ ช่วยขยายฐานคิดให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น โดย Kuhn มองเวลาในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงไม่ต่อเนื่อง (Discontinuous Shift) คือการเกิดภาวะชะงักงันอย่างฉับพลันเมื่อกระบวนการทัศน์เดิมล้นเหลือ ขณะที่ Braudel มองเวลาในหลายระดับ โดยเน้นความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ซึ่งดำรงอยู่แม้ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงฉับพลัน แนวคิดทั้งสองจึงไม่ขัดแย้งกัน หากแต่มอบมิติสำหรับแบ่งระดับของปรากฏการณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยไล่เรียงจากมุมมองระยะใกล้ในระดับบุคคลที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ มุมมองระยะกลางที่มองเห็นผู้คนทำกิจกรรมใน

ชีวิตประจำวัน ไปจนถึงมุมมองกว้างหรือมุมมองสูงจากระยะไกลที่ไม่เห็นรายละเอียดของ
ผู้คน ประกอบกับใช้เทคนิคการเร่งเวลา (Time-Lapse) และชะลอเวลา (Slow-
Motion) เพื่อขับเน้นมิติเวลาของสภาวะแต่ละชนิด โดยเร่งเวลากับเหตุการณ์ระยะ
สั้นในช่วงวิกฤตการณ์ ไปจนถึงการใช้เทคนิคการชะลอเวลาแสดงให้เห็นเวลาใน
ระดับกลางและระยะยาว ผู้ชมจะรับรู้ถึงวัฏจักรอย่างค่อยเป็นค่อยไปผ่านการเลื่อน
ไหลของมิติเวลาที่ต่างกันในชีวิตทัศน์

Video	สภาวะ	ภาพที่ปรากฏ	ระดับของ Braudel	วิธีการ
1	สภาวะวิกฤต	เหตุการณ์ความ ขัดแย้งทาง การเมือง	ประวัติศาสตร์ เหตุการณ์	เร่งเวลา
2	สภาวะปกติ	ชีวิตประจำวันของ ผู้คนในเมือง	ประวัติศาสตร์เชิง สภาวะ	ปกติ- ชะลอเวลา
3	สภาวะชุกช่อน วิกฤต	ทิวทัศน์ของเมือง	ระยะยาวนาน	ชะลอเวลา

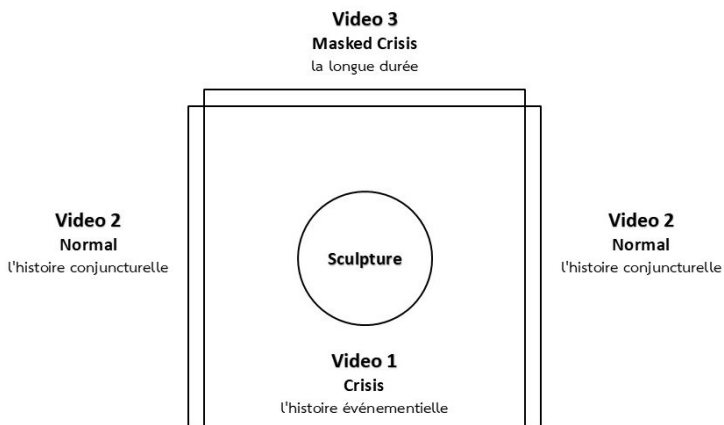
ตารางที่ 1 ตารางจำแนกคุณลักษณะและการทำงานของชีวิตทัศน์

จากการศึกษาผลงานของ Nam June Paik ทำให้เห็นแนวทางการ
แก้ปัญหาความไม่เข้ากันของสื่อศิลปะทั้งสองประเภท โดยการนำชีวิตทัศน์ส่วนหนึ่ง
เข้าไปเป็นส่วนประกอบของงานจัดวาง ผู้วิจัยเลือกใช้ฟุตเทจความขัดแย้งทาง
การเมืองซึ่งเป็นประวัติศาสตร์เหตุการณ์ที่แสดงสภาวะวิกฤต โดยแยกออกเป็น 3
เส้นเรื่อง คือ ‘กลุ่มเสื้อแดง’ ‘กลุ่มเสื้อเหลือง’ และ ‘กลุ่มเยาวชน’ โดยฉายเส้นเรื่อง
ละ 3 หน้าจอ รวมทั้งหมด 9 หน้าจอ ติดตั้งในตำแหน่งเสี้ยวส่วนของโครงร่าง
อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

จากการศึกษาผลงานของ Nam June Paik ทำให้เห็นแนวทางการแก้ปัญหาความไม่เข้ากันของสื่อศิลปะทั้งสองประเภท โดยการนำวิถีทัศนส่วนหนึ่งเข้าไปเป็นส่วนประกอบของงานจัดวาง ผู้วิจัยเลือกใช้ชุดเทคโนโลยีความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งเป็นประวัติศาสตร์เหตุการณ์ที่แสดงสภาวะวิกฤต โดยแยกออกเป็น 3 เส้นเรื่อง คือ 'กลุ่มเสื้อแดง' 'กลุ่มเสื้อเหลือง' และ 'กลุ่มเยาวชน' โดยฉายเส้นเรื่องละ 3 หน้าจอ รวมทั้งหมด 9 หน้าจอ ติดตั้งในตำแหน่งสี่ส่วนของโครงร่างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

ส่วนวิถีทัศนอีกสองประเภท ที่แสดงสภาวะปกติและสภาวะชุกซ่อนวิกฤต ถูกจัดวางตำแหน่งให้นายอยู่ล้อมรอบโครงร่างอนุสาวรีย์ โดยผนังด้านซ้ายและขวา คือวิดีโอของสภาวะปกติที่แสดงภาพชีวิตประจำวันของผู้คน ท่ามกลางสถานที่ซึ่งเคยเกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง ส่วนจอตรงกลางจะแสดงสภาวะชุกซ่อนวิกฤต ฉายภาพมุมกว้างและมุมสูงของทิวทัศน์เมืองภายใต้บรรยากาศอึมครึม ในบางจังหวะทั้ง 3 หน้าจอจะประสานกันเป็นภาพใหญ่ที่น่าตื่นตาตื่นใจ เวลาของทิวทัศน์โดยรอบนั้นจะดำเนินไปอย่างเนิบช้า ขัดแย้งกับเวลาในวิถีทัศนบนโครงร่างอนุสาวรีย์ที่รวดเร็วฉับไว

ภาพที่ 10 แผนภาพการจัดวางตำแหน่งวิดิทัศน์ในกระบวนการพัฒนาผลงาน

4.2 ผลลัพธ์ของการพัฒนาผลงานศิลปกรรม

ภาพที่ 11 ภาพร่าง ศิลปะวิดิทัศน์จัดวาง : มายาแห่งการก้าวผ่าน สำหรับปรับปรุงและพัฒนา

ผลงานศิลปกรรมหลังจากพัฒนาถูกติดตั้ง ณ ห้องสตูดิโอชั้น 4 หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ผลลัพธ์ของผลงานศิลปกรรมที่ปรากฏพบว่ามีข้อวิพากษ์ดังนี้

จากการจัดแสดง พบว่า กลุ่มผู้เข้าชมงานตลอดนิทรรศการ มีจำนวนประมาณ 800 คน มีความหลากหลายทั้งในด้าน อายุ อาชีพ และประสบการณ์ทางศิลปะ เช่นกลุ่ม นักศึกษาศาสาขาศิลปะ ออกแบบ และสังคมศาสตร์ (อายุ 18-25 ปี) ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยวต่างชาติ (อายุ 30-60) ความหลากหลายส่งผลให้การรับรู้ผลงานมีมิติต่าง ๆ ทั้งในแง่เชิงสุนทรีย์และเชิงอุดมการณ์ สะท้อนให้เห็นว่าผลงานมีศักยภาพในการกระตุ้นการวิพากษ์ในกลุ่มผู้ชมที่มีพื้นฐานต่างกัน โดยผู้ชมที่มีข้อมูลหรือองค์ความรู้ด้านสังคมการเมืองจะตีความได้ลึกซึ้ง และมีข้อคิดเห็นแลกเปลี่ยนกับผู้วิจัยมากกว่าผู้ชมที่ทราบข้อมูลน้อย จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมพบว่า ผู้ชมคนหนึ่งรู้สึกเชื่อมโยงกับผลงานเพราะเขาอยู่ร่วมในเหตุการณ์ที่ปรากฏในวิดิทัศน์ หรือผู้ชมอีกคนทราบข้อมูลที่น่าสนใจของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และนำมาสูบทสนทนากับผู้วิจัยที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในแง่นี้ ผลงานมีคุณสมบัติช่วยเปิดพื้นที่ กระตุ้นการวิพากษ์และตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจและประวัติศาสตร์ทางการเมือง

อภิปรายผล

1. งานวิจัยสร้างสรรค์ ‘ศิลปะวิดิทัศน์จัดวาง: มายาแห่งการก้าวผ่าน’ มุ่งสำรวจความคลุมเครือของสังคมไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2548-2568 ผลการศึกษาพบว่า ประเทศไทยกำลังเผชิญกับ ‘การเปลี่ยนกระบวนทัศน์’ โดยมี ‘วิกฤตความขัดแย้งทางกระบวนทัศน์’ เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ อีกทั้งตกอยู่ใน ‘ภาวะระหว่างกลาง’ (Liminality) ในห้วงเวลาของ ‘ประชาธิปไตยเปลี่ยนผ่าน’ (Democratic Transition) ที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการ ‘ประชาธิปไตยวิวัฒน์’ (Democratization) อย่างไรก็ดีตาม วรรณกรรมที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการทางการเมือง ต่างเผชิญข้อจำกัดและอุปสรรคทางการศึกษาในหลายด้าน เช่น การนิยามและกรอบวิเคราะห์ เนื่องจากความต่างของบริบทในแต่ละสังคม หรืออิทธิพลของโครงสร้างอำนาจเฉพาะถิ่นที่ซ้อนทับ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบแนวดิ่งที่ฝังลึกทำให้การวิเคราะห์มีความซับซ้อน อีกทั้งความผันผวนของบริบทโลกและภูมิรัฐศาสตร์ เช่น กระแสโลกาภิวัตน์ หรือยุคหลังความจริง (Post-Truth Era) ทำให้กระบวนการประชาธิปไตยภิวัตน์ (Democratization) ไม่เป็นเส้นตรงและอาจย้อนกลับ (Democratic Backsliding) (Levitsky, 2010) ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว การศึกษาจึงต้องอาศัยการผสมระหว่าง กรอบ ‘ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง’ (Structural Approach) และ ‘ปฏิบัติการตัวแทน’ (Agency Approach) โดยยึดโยงแนวคิดข้ามสาขา เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และทฤษฎีปรัชญาสังคม เพื่อทำความเข้าใจพลวัตที่ซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการตัดสินใจประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทย

2. ในแง่ของผลกระทบเชิงสุนทรียะ ความรู้สึกนึกคิดของผู้วิจัยได้ถูกถ่ายทอดผ่านศิลปะวิทัศน์จิตดวงที่ประกอบด้วยเศษเสี้ยวภาพเพื่อก่อกำเนิดเหตุการณ์จริง ช่วยร้อยเรียงทั้งงานวิทัศน์และงานจิตดวงให้เกิดปฏิสัมพันธ์เข้าด้วยกัน ทั้งส่งผลให้เกิดนิยยะเรื่องเหตุการณ์การต่อสู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในไทย ที่ยังคงแฝงฝังในความทรงจำของสังคม ส่วนภาพจากมุมมองกว้างที่เห็นองค์ประกอบของเมืองดำเนินไปอย่างเนิบช้า และโครงสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่ปรากฏตัวด้วยการเรืองแสงในความมืด เหมือนสิ่งไรตัวตนที่ปรากฏให้เห็นเมื่อมีเงื่อนไข สิ่งเหล่านี้เป็นภาพแทนของความรู้สึกนึกคิดของผู้วิจัยต่อการเคลื่อนไหวของสังคมการเมืองไทย การกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของจอภาพทำให้มีวิทัศน์ที่ทำหน้าที่ต่างกัน 2 แบบ คือ วิทัศน์สภาวะปกติและชุกชอนวิกฤตที่เป็นบรรยากาศโอบรอบและกำหนดความเคลื่อนไหวของเวลา อีกส่วนคือวิทัศน์สภาวะวิกฤตที่เป็นเสี้ยวส่วนบนโครงร่างที่ไม่สมบูรณ์ ที่แสดงเหตุการณ์ความขัดแย้งที่รวดเร็วฉับพลัน ทำให้ผลงานสร้างความตระหนักถึงสภาวะซ่อนเร้นใน

โครงสร้างสังคมการเมืองไทย ผ่านการจัดแสดงให้เกิดประสบการณ์มีส่วนร่วมในเชิงอารมณ์และการตีความ ผลลัพธ์เชิงปฏิบัติการจึงไม่จำกัดเพียงการสื่อสารทางสายตา แต่ขยายไปสู่การกระตุ้นการวิพากษ์และการตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจและประวัติศาสตร์ทางการเมือง

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้วิจัยในอนาคต

1. ควรมีการเปรียบเทียบผลตอบรับของผู้ชมที่ต่างกัน เช่น นักศึกษาจากภูมิภาคอื่น ผู้ชมจากต่างประเทศ หรือ กลุ่มอาชีพในสาขาอื่น เพื่อสำรวจว่า ‘บริบททางวัฒนธรรม’ และ ‘ทุนทางสังคม’ มีผลต่อการตีความงานศิลปะที่มีเนื้อหาทางการเมืองอย่างไร

2. มีความเป็นไปได้ในการขยายประเด็นจากการเมืองภายในไปสู่ประเด็นระดับโลก โดยใช้โครงสร้างในการวิจัยสร้างสรรค์เดียวกันนี้ในการมองประเด็นอื่นที่สัมพันธ์กัน เช่น ภาวะโลกร้อน ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล หรือผลกระทบจากสงครามและการโยกย้ายถิ่นฐาน เพื่อศึกษาว่า ศิลปะวิดิทัศน์จัดวางจะสามารถสื่อสารความซับซ้อนเชิงโครงสร้างในบริบทอื่นได้มีประสิทธิภาพเพียงใด อาจมีการใช้เทคโนโลยี Virtual Reality หรือ AI-Generated Video เพื่อสำรวจผลกระทบของการรับรู้ทางการเมืองในยุคหลังความจริง เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- Bernard, C., and Grimonprez, J. (1998). Supermarket history: Interview with Johan Grimonprez. *Parkett*, 53, 6–18.
- Braudel, F. (1980). *On History* (S. Matthews, Trans.). Chicago: University of Chicago Press.
- Connelly, J. (2016). Reasoning through crisis: Crisis, incommensurability and belief. *Revue Française de Civilisation Britannique*, 21(2). Retrieved March 14, 2025, from <https://journals.openedition.org/rfcb/1069>
- Debord, G. (1992). *Society of the spectacle*. London: Rebel Press.
- Diamond, J. (2019). *Upheaval: Turning points for nations in crisis*. New York: Little Brown and Company.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks* (Q. Hoare & G. N. Smith, Eds. & Trans.). New York: International Publishers.
- Hanhardt, J. G. (2012). *Bill Viola*. San Francisco: San Francisco Museum of Modern Art.
- Keyes, R. (2004). *The post-truth era: Dishonesty and deception in contemporary life*. New York: St. Martin's Press.
- Kuhn, T. S. (1962). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levitsky, S., and Way, L. A. (2010). *Competitive authoritarianism: Hybrid regimes after the Cold War*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Mill, J. S. (1859/2003). *On liberty*. New York: Penguin Classics.